

”Legitimation kommer att sänka läraryrkets status”

Dagens Nyheter den 18 November 2010

Regeringen har nu lagt sin proposition om lärarlegitimation. Legitimationen kräver avslutad lärarutbildning samt ett godkänt introduktionsår. Endast legitimerade lärare ska få sätta betyg, ansvara för undervisning och få fast anställning.

Det är bra att regeringen försöker höja kvaliteten på landets lärarkår men propositionen bygger på en feltänkt jämförelse med läkaryrket. Legitimationen kommer att stänga ute kompetenta personer från läraryrket och öka lärarnas administrativa börda. Förslaget riskerar även att – helt emot regeringens intentioner – göra lärarutbildningen ännu mindre attraktiv än vad den är i dag.

Varje legitimationssystem bygger på att vi vet vilka färdigheter och kunskaper som krävs för att kunna utöva ett yrke med viss framgång. Trots att en mängd vetenskapliga studier undersökt frågan har det emellertid visat sig svårt att identifiera vilka egenskaper som krävs för att bli en bra lärare. Alltså går det inte att vid antagningen till lärarutbildningen välja ut lämpliga kandidater.

Inte heller verkar själva lärarutbildningen göra en person till en bättre lärare. Även om goda ämnespedagogiska kunskaper förefaller kopplade till en framgångsrik lärargärning så tyder inget på att lärarutbildningar är särskilt bra på att förmedla sådana kunskaper. Visserligen ska den kritiserade svenska lärarutbildningen göras om, men det hade varit rimligt att invänta resultatet av denna reformprocess innan man gav lärarutbildningen den starka särställning som regeringens förslag ger den.

Ett kanske allvarigare problem är att lärarlegitimationen bygger på en felaktig jämförelse med läkaryrket. Legitimerade lärare ska kunna varnas av en ansvarsnämnd och i värsta fall förlora legitimationen, bland annat om de inte bedriver undervisningen i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Parallellen till läkaryrket är tydlig men medan det i efterhand går att avgöra om en medicinsk behandling varit felaktig är det omöjligt att bedöma en undervisningssituation på samma sätt. Skolans mål är för mångfacetterade och det pedagogiska kunskapsläget för osäkert för att detta ska vara möjligt.

Vidare har lärare till skillnad från läkare inte hand om enskilda personer utan om grupper av elever. Undervisningen kan därför aldrig vara helt anpassad till den enskildes förutsättningar, vilket gör ansvarsutkrävandet än svårare. Att det är närmast omöjligt att på ett objektivt sätt fastställa elevens förutsättningar belyser ytterligare problemen med en oberoende ansvarsbedömning. Man kan även fråga sig hur det går att utkräva strikt personligt ansvar i en så pass kollektiv verksamhet som skolundervisning. Under dessa premisser är sannolikheten stor att ansvarsnämnden blir ett rent spel för galleriet.

Hotet om indragen legitimation kommer dock att kräva omfattande journalliknande behandlingsplaner där lärarna noggrant dokumenterar sina insatser. Inte för att dessa planer gör någon egentlig nytta, utan för att lärarna ska kunna visa vad som gjorts om någon elev är missnöjd med sin utbildning. Varken läraryrkets status eller undervisningens kvalitet lär höjas av att ännu mer av lärarnas tid och energi läggs på administrativa uppgifter.

Ytterligare ett problem är att lärarna enligt förslaget ska genomgå ett introduktionsår efter avslutad utbildning. Lärarna ska då under handledning undervisa i rätt ämnen och på rätt nivå, varefter de kan få sin legitimation. Medan mer handledd praktik vore värdefull är de praktiska problemen med introduktionsåret stora. Högskoleverket har riktat skarp kritik mot förslaget då det kommer att innebära svårigheter för lärarna att få sin första anställning. I väntan på en lämplig introduktionstjänst så kommer lärarna att få hanka sig fram på vikariat. Vikariat till vilka de enligt propositionen inte får anställas om det finns legitimerade lärare att tillgå.

Även läkare vikarierar i väntan på sin allmäntjänstgöring men läkare får då dispenser, exempelvis rätt att skriva ut medicin, som gör det möjligt för dem att utöva sitt yrke. Dessa dispenser delas ut trots att ett enskilt medicinskt misstag kan orsaka permanent skada. Vikarierande men icke-legitimerade lärare kommer däremot inte ens att få sätta betyg vilket gör dem närmast oanställningsbara.

I slutet av introduktionsåret kommer rektor på respektive skola att bedöma lärarens lämplighet. Medan rektorerna troligtvis är relativt väl placerade för att göra denna bedömning måste man ifrågasätta att arbetsgivaren får denna maktställning över den enskildes framtida yrkesliv. En så rättsosäker ordning kommer knappast att locka fler kompetenta personer till läraryrket. Vidare är det motsägelsefullt att regeringen anser det nödvändigt att via legitimationen detaljreglera skolledarnas anställningsbeslut samtidigt som man ger rektorerna detta avgörande förtroende.

Problem uppstår även för de behöriga lärare som fram till den 1 juli 2012 inte har tillräcklig tjänstgöring på lämplig nivå och i rätt ämnen. Denna inte obetydliga grupp lärare kommer om 20 månader inte längre att kunna utöva sitt yrke, hur lämpliga och kunniga de än må vara. Kravet på lärarlegitimation kommer alltså att höja inträdeshindren och hålla lämpliga personer – i många fall behöriga lärare – med goda ämneskunskaper borta från läraryrket. Möjligheterna att locka personer med alternativa erfarenheter till skolan kommer att minska och det är svårt att se hur detta ska höja undervisningens kvalitet.

I en omskriven rapport från McKinsey poängteras att länder som lyckats väl med att bibehålla lärarutbildningens attraktionskraft även är de som lyckats garantera en trygg och smidig övergång till läraryrket efter avslutade studier. Lärarlegitimationen kommer att göra det motsatta vilket riskerar att ytterligare sänka lärarutbildningens och läraryrkets status. Riksdagen bör ha detta i åtanke innan den röstar igenom regeringens förslag.

Jonas Vlachos

docent i nationalekonomi, Stockholms universitet och Institutet för Näringslivsforskning, IFN